

Vorel, Jan a kol.: Ruská a polská literární esejistika konce 19. a počátku 20. století v komparativním pojetí

Literatura.cz, 23.5.2018

Autorský tým z Ostravské univerzity představuje vybrané eseje předních zástupců ruského a polského symbolismu a modernismu poprvé v českých překladech. Pro snadnější postup dnešním českým územím je vyzbrojil rozsáhlou teoretickou a historiografickou municí.

Ruská a polská literární esejistika

Publikace Ruská a polská literární esejistika konce 19. a počátku 20. století v komparativním pojetí vznikla na základě vnitřního studentského grantu Ostravské univerzity, autory jsou tudíž hlavně studenti tamního magisterského a doktorského studia. Výsledná komentovaná antologie (či kolektivní monografie s ukázkami), sestavená Janem Vorlem, má dvě části. „Praktickou“ tvoří překlady literárních esejů ruských a polských autorů daného období, „teoretickou“ studie zasazující přeložené texty do širšího kontextu. K dispozici jsou eseje ruských básníků, prozaiků a literárních teoretiků stříbrného věku Valerije Brjusova, Fjodora Sologuba, Andreje Bělého a Nikolaje Berďajeva a jejich polských protějšků Stanisława Przybyszewského, Zenona Przesmyckiego a představitele mladší generace spisovatelů Bruna Schulze. Nejvíce práce si překladatelé a redaktoři dali s texty Andreje Bělého, kromě tří esejů (Budoucí umění, Symbolismus a Umění), uvedených Vorlovou studií, jsou další tři úvahy (Symbolismus jako způsob chápání světa, Smysl umění a Magie slov) umístěny v relativně obsáhlé příloze knihy. Autory překladů z ruštiny jsou například Zuzana Amzlerová, Františka Lichnovská, Michaela Sutorý, Jaromír Krejčíř, Lucie Fiurášková či Igor Jelínek, z polštiny Markéta Fucimanová a Petr Ligocký, studie napsali vedle některých výše uvedených začínajících i zkušených badatelů Markéta Fucimanová či Michal Przywara.

To je fantom, dámy a pánové

Autorský kolektiv v úvodu deklaruje svůj cíl: hledání vztahů mezi ruským a polským myšlením přelomu 19. a 20. století (a také pátrání po tehdejších inspiračních zdrojích u jiných evropských myslitelů; při té příležitosti je zde stručně charakterizován širší kontext evropské kultury v daném období). Kniha je primárně zaměřena na estetiku dekadentně-symbolistickou a na její proměny, ukazuje a zdůrazňuje dobovou orientaci na iracionalismus a mysticismus jako reakci na pozitivismus a racionalismus předchozího esteticko-filozofického uvažování, jež je spjato s poetikou realismu. A básnický neboli literární esej představuje jako osobitý útvar daného období, jenž dodnes působivě uchovává tehdejší uvažování, citění a obrazotvornost.

Při analýzách jednotlivých esejů literární vědci i adepti oboru hledají předpoklady vzniku myšlení vystupujícího proti realisticko-naturalistické tradici a konstanty dekadentně-symbolistické estetiky, které prošly genezí od autonomního estetismu k chápání umění jako nástroje pro přetváření světa. To je klíčová linie vývoje, o niž se výběr textů opírá. Editor a autor dvou kapitol a závěru Jan Vorel ostatně s touto koncepcí

podrobněji pracoval už ve své monografii *Od dekadence k teurgii: Esteticko-filozofická hledání české a ruské literatury přelomu 19. a 20. století* (Ostrava, 2012).

Přítomná publikace chce očividně oslovit širší odbornou veřejnost (Igor Jelínek například ve studii o Berďajevově esejistice píše, že překlad je určen „širšímu čtenářskému publiku, než jsou teologové a filozofové“). Jistým problémem však v této souvislosti může být, že v některých doprovodných textech jsou citace uváděny nekonzistentně, jednou v českém překladu a o několik stránek dál v originálu. Týká se to příspěvků Petra Ligockého nebo Michala Przywary o polské esejistice, ale také zmíněného Jelínkova textu o Berďajevovi. Zvláště také působí některé poznámky pod čarou vysvětlující poměrně známá cizí slova jako fantom (s. 82) nebo substrát (s. 77).

Génius

Vorel a Ligocký ve svých studiích usilují o obecnější charakteristiku dekadentně-symbolistického myšlení v ruské a polské literatuře na příkladech jednotlivých tvůrců. Zejména Vorel v kapitole *Dekadentně symbolistická generace v ruské literatuře* a její esteticko-filozofické postoje k umění, počátky ruské modernistické esejistiky postupuje od jednoho autora k druhému a v krátkých portrétech charakterizuje jejich esejistiku a přibližuje souvislosti jejich esteticko-filozofických názorů s dobovými tendencemi. Zastaví se u A. L. Volynského, N. M. Minského a D. S. Merežkovského, až nakonec spočine u Valerije Brjusova (přeložen je tu jeho esej *Klíče k tajemstvím*) a Fjodora Sologuba (*O symbolizmu*), jimž se věnuje nejpodrobněji. Ligocký ve studii *Základní esteticko-ideologické koncepty v esejistice polského dekadentně-symbolistického modernizmu* usiluje o načrtnutí kontextu polského modernizmu, čili období tzv. *Mladého Polska*, prostřednictvím stručného historického exkurzu a ideologicko-estetické charakteristiky dominantních časopisů *Życie* a *Chimera*. I on pak přechází k podrobnějšímu rozboru nejen zde přeložené esejistiky dvou autorů – Stanisława Przybyzsewského (*Confiteor*, *O „nové“ umění*) a Zenona Przesmyckého (*Literární atmosféra, Naše úmysly*).

Následují dvě kratší kapitoly Michala Przywary. První, nazvaná *Literatura faktu v mladopolském období*, poukazuje na jistý paradox období modernizmu v polské beletrii spočívající v častém vydávání memoárové a deníkové literatury. U spisovatelských deníků se však „nejednalo pouze o dokument doby, seznam prožitků a osob, ale také o kvalitní literaturu s pro ni charakteristickým vnitřním fikcionalismem a estetickým intencionalismem“ (s. 93), deníková forma autorům umožňovala rozkrýt jejich subjektivitu a přiblížit vztah života a umění, což korelovalo s rozšířenou dobovou ideou básníka jako génia stojícího proti většinové společnosti. Což se zde dokazuje i na konkrétním materiálu – denících Przybyzsewského a Stanisława Brzozowského. V druhé své kapitole, *„Slovanské“ kontakty Stanisława Przybyzsewského*, pak Przywara píše mj. o tom, že polský literát díky korespondenci s Arnoštem Procházkou začal pravidelně publikovat v *Moderní revue* a jak mu české kontakty pomohly při práci v polském časopise *Życie*. Co se týče styků s ruským prostředím, tamní modernisté o zpočátku vlivného spisovatele postupně ztratili zájem.

Jednota v mnohosti

Vorlovu kapitolu Od autonomního estetizmu k teurgickému symbolizmu je možné číst jako mezník dělící knihu na dvě části: první se věnuje ukázkám autonomně estetického modernismu, druhá teurgického symbolismu. K představitelům teurgie v ruské literatuře Jan Vorel řadí Andreje Bělého (po jeho boku v knize stojí polský malíř a spisovatel Bruno Schulz), jemuž věnuje i samostatnou studii. Na jeho esejistice se snaží ukázat rozdíl mezi starší generací ruských symbolistů a tzv. mladosymbolisty. Ten podle něj spočívá zejména v religiózní povaze mladosymbolistické syntézy. Syntéza přitom byla důležitým aspektem již v koncepcích starší generace. Podle Vorla však v symbolismu došlo k posunu „od subjektivně-individualistického chápání světa k objektivisticko-idealistickým koncepcím“ (s. 105). Mladosymbolistická teurgická syntéza tak „tkví v komunikaci materiálního světa a světa idejí prostřednictvím zniterněné tvůrčí činnosti založené na organické jednotě mystiky jako ideální stránky tvorby a její stránky materiální i technické“ (s. 106).

Dopis Bruna Schulze S. I. Witkiewiczovi ze dne 12. dubna 1934 a esej Mytizace skutečnosti přeložila a okomentovala Markéta Fucimanová: v Schulzově relativně skromné literární pozůstalosti zdůrazňuje význam autobiografie a korespondence při formování estetických koncepcí a podrobněji se věnuje slovu jako jednomu z klíčových konceptů Schulzova myšlení (ze zmiňované proslulé Mytizace skutečnosti se český čtenář zatím mohl seznámit pouze s přeloženým fragmentem v Literárních novinách č. 2/1994).

Igor Jelínek přeložil Berďajevovy úvahy Krize umění, Picasso a Astrální román (o Bělého Petrohradu) a v komentáři se problematice překladu Berďajeva věnuje obecně, pozastavuje se například nad potížemi s pojmem sobornost', jehož české ekvivalenty podle něj nepostihují význam „jednoty v mnohosti“ (s. 155). Věnuje se též biografickým souvislostem autorovy tvorby (vyhoštění ze Sovětského svazu, znalost italštiny jako výhoda při sledování a reflektování futurismu). Berďajevův styl charakterizuje jako kázání, často postrádající přesvědčivější argumentaci.

Publikace je přes zmíněné nedostatky vhodná i pro širší publikum, nejen pro slavisty (již ovšem zůstávají primární cílovou skupinou). Doprovodné studie pomohou čtenářům lépe uchopit přeložené texty, jejichž jazyk i tematika jim možná budou vzdálené, o to však inspirativnější. Pro potřeby publika odborného kniha poslouží k doplnění bílých míst v dosavadních česky vydaných lexikonech a dějinách daných národních literatur a snad i k posílení zájmu o jedno skutečně pozoruhodné kulturněhistorické období.

Zdroj:

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/39953/vorel-jan-a-kol-ruska-a-polska-literarni-esejistika-ko-nce-19-a-pocatku-20-stoleti-v-komparativnim-pojeti>